

•NOTES ON PRISON

TEORETICKÁ ČÁST

ÚVODEM

Předmětem diplomové práce je umělecký výzkum vězeňské typologie, na níž je nahlíženo perspektivou živé hmoty. Těžiště výzkumu stojí na třech pilířích: (1) uvedení tzv. moderní věznice, které se přímo pojí s hnutím za zrušení věznic; (2) představení teoretických rámců jakožto metodologické opory; (3) kritické analýze, interpretaci a dekonstrukci, jenž tvoří jádro práce. Třetí bod – kritickou analýzu, interpretaci a dekonstrukci ve formě internetového archivu – uskutečňuji pomocí rešerše dosavadního vědeckého a uměleckého bádání o vězeňské hmotě. Východiskem výzkumu je kritická teorie, nikoliv pozitivistické paradigma. Cílem samotného procesu bádání je zodpovědět otázku, zda a jak by zkoumání vězeňské hmoty a strategií mohlo přispět diskusi k problematice věznic, potažmo jejich zrušení. O podobě části praktické je znovu psáno až v závěru teoretické kapitoly, výše zmíněné slouží pouze jako druhý plán pro čtenářskou představivost při procházení nadcházejících pasáží.

Teoretická část práce představuje výchozí teorie a metodologie, jež jsou následně zužitkovány během praktické části uměleckého výzkumu. První kapitola se věnuje zrodu moderní věznice v pojetí francouzského filosofa Michela Foucaulta. Čerpá primárně z jeho pojednání *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*,¹ v němž Foucault operuje se vztahy v moderní společnosti, které jsou dle jeho analýzy podmíněné mocenskými aparáty, jež nelze vidět, ale přesto produkují živé hierarchie. Středobodem tohoto paradigmatu je Panoptikon Jeremyho Benthama, který byl navržen jako věznice, ale má schopnost se adaptovat na jakékoliv jiné institucionální uspořádání (škola, nemocnice, vojenská základna, etc).

V přímé návaznosti je představeno hnutí za zrušení věznic (dále skloňované též pojmem *vězeňský abolitionismus*), které má své počátky na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Jeho hlavní teze jsou zprostředkovány skrze texty marxistické myslitelky, feministky Angely Y. Davis. Cílem vězeňského abolitionismu není zrušení věznic (či vězeňsko-průmyslového komplexu)² v současných společenských konstelacích, ale celková reforma společnosti, ve které by věznice jakožto primární forma trestu nebyla možností. Tento obrat bude nadále označován jako *teorie změny* – ve smyslu restrukturalizace společnosti, ve které nedominuje trest a zisk ve prospěch globálního růstu.

V druhé části práce jsou nastíněny teorie posthumanismu, nového materialismu a forenzní analýzy. Posthumanismus je představen skrze myšlenky filosofky a feministky Rosi Braidotti a její publikaci *The Posthuman* (Posthumanismus).³ Autorka se věnuje proudu kritického posthumanismu, který vychází z praxe kritických škol od osmdesátých let minulého století. Odkrývá problematické body humanismu a antropocentrismu a nabízí alternativní budoucnost – posthumanismus – v níž tvoří lidé, živá i neživá příroda a hmota jednotnou strukturu, jejímž sdíleným cílem je zachování života. Myšlenky nového materialismu jsou popsány prostřednictvím práce politoložky Jane Bennett a knihy *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (Živá hmota: Politická ekologie věcí).⁴ Bennett obhajuje *živost hmoty* a její působnost v rámci celosvětového dění. Zkoumá, jak bychom nahlíželi na události, kdybychom brali tuto životnost hmoty v potaz. Podle Bennett paradigma současné doby, že hmota je pouhou pasivní entitou, posiluje antropocentrický přístup ke světu, jehož důsledkem je např. klimatická krize. Závěrečný třetí úsek je věnován metodologii forenzní architektury a paměti hmoty. Uvedena je práce britsko-izraelského architekta Eyal Weizmana v publikaci *Forensic Architecture: Violence at the Threshold of Detectability* (Forenzní architektura: Násilí na prahu detekovatelnosti).⁵ Forenzní metoda pracuje s architekturou jako místem zločinu, objektem vyšetřování, ale také formou prezentace výsledných zjištění.

¹ Michel Foucault, *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*, Praha 2000.

² Termín viz Mike Davis, Hell Factories in the Field, *The Nation*, 1995, s. 229–234. Definice viz pozn. 43.

³ Rosi Braidotti, *The Posthuman*, Cambridge 2013.

⁴ Jane Bennett, *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*, Durham 2010.

⁵ Eyal Weizman, *Forensic Architecture: Violence at the Threshold of Detectability*, New York 2017.

Jako případová studie je představen případ mučení v syrské věznici Saydnay. Zmíněna je též paměťová složka hmoty obhajovaná v krátkém spisu Weizmana a Thomase Keenana *Mengeleho lebka: Zrod forenzní estetiky*.⁶

Text implikuje následující otázky podněcující imaginaci čtenářstva tak, aby se abstraktní koncepty živosti a působnosti hmoty prolínaly s realitou: *Jak bychom např. nahlíželi na represivní typologii, kdybychom brali v úvahu práci francouzského filosofa Bruno Latoura o síti aktérstva,⁷ neživých i živých prvků, a jejich působností? Může nám k represivní funkci typologie říci něco hmota samotná? Lze svědectvím hmoty a prvků podpořit hnutí za zrušení věznic? Jak můžeme jinak nahlížet na mříže, když se nebudeme věnovat pouze jejich síle, ale např. aspektu polovičaté průhlednosti a schopnosti vést teplo? Jaká je jejich možná budoucnost? Zůstal by náš postoj k vězeňskému prostoru stejný, kdybychom o zdech věznic přemýšleli jako o porézních membránách, které nepouštějí nic a nikoho dovnitř, ale proudí skrze ně do veřejného prostoru vězeňské praktiky? Jak by se změnila perspektiva tolerance věznice, kdyby byly její betonové zdi chápány jako aktivní prvky, které formují nejen pohyb, ale vykonávají násilí? Jaký vliv má odrazivost materiálů na zvukovou krajinu věznice?*

Vzhledem k nutně omezenému rozsahu diplomové práce se text zaměřuje na relativně úzký výsek rozsáhlé a komplexní problematiky. Mé pojednání je čistě subjektivní⁸ a zázemí mi pro něj tvoří studium architektury na umělecké vysoké škole. Jedná se tudíž o výzkum umělecký,⁹ nikoliv uměleckohistorický. Pojmy, které v práci používám, a jejichž významy mohou být skloňované v různých podobách a s různými úmysly, jsou objasněny v první zmínce dále v poznámce pod čarou.

6 Thomase Keenan – Eyal Weizman, *Mengeleho lebka: Zrod forenzní estetiky*, Praha 2022.

7 Tereza Stöckelová – Bruno Latour, *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem: Výbor z textů 1998–2013*, Praha 2016.

8 Straním se závěru pojednání *The View From Nowhere* Thomase Nagela, že objektivní perspektiva existuje a že člověk může poskytnout pohled odnikud. In: Thomas Nagel, *The View From Nowhere*, New York 1986.

9 K možnostem uměleckého výzkumu blíže například Hito Steyerl, *Estetika odporu? Umělecký výzkum jako disciplína a konflikt, ArteActa*, 2022, č. 7, s. 125–132.

ZROD MODERNÍ VĚZNICE

I.

„*A byla-li tato reforma něčím více než pouhým přechodným výsledkem souhry nahodilých okolností, bylo tomu tak proto, že mezi touto nadbytečnou a podprahovou mocí byla utkána celá síť vztahů.*“¹⁰

Dílo Michela Foucalta je od tématu věznic neoddělitelná. Foucaultovo zaměření, jehož středobodem je změna v systematickém přístupu a výkonu rozličných věcí (práce s šílenstvím, sexualitou, jazykem, vězeňstvím, etc), velmi důsledně prezentuje, jaká je povaha vztahu mezi věděním a mocí. Vědění je dle jeho teorie historicky podmíněné (nikoliv objektivní a stálé) a moc, která je s ním ve velmi úzkém vztahu, není centralizovaná, nýbrž vetkána do vrstev společnosti od institucionálních celků až po samostatné jedince. Tvoří tak síť, jež je na první pohled téměř neviditelná a velmi obtížně vysledovatelná i pro ty, kteří o její mapování usilují. Ústředním dílem v tomto snažení (ke kterému se v teorii i myšlenkách odkazuje též členstvo pozdějšího hnutí za zrušení věznic, které bude předmětem následující kapitoly) je stať *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení* z roku 1975.¹¹

Knihu uvádí příběh zločince Roberta François Damiense, který byl za pokus o zabití krále Ludvíka XV. odsouzen k brutální veřejné popravě, jež je v textu popisována se všemi obstrukcemi i procedurálními kroky. Do kontrastu s tímto případem vybírá Foucault přísně regulovaný rozpis jednoho klasického dne francouzského vězně, jehož míra detailu zahrnuje krom „běžných“ denních aktivit i modlení, oblékání či mytí rukou.¹² Vybrané příklady ilustrují, jak radikálně se v osmnáctém století proměnil způsob, jakým se trestal zločin. S tím se pojilo i to, co je zločin, za který se slouží být trestáno.¹³ Obrat komentuje Foucault slovy: „*Bylo tedy nutné kontrolovat a zaznamenávat všechny nedovolené praktiky. Bylo třeba, aby byly přestupky přesně definovány a s jistotou trestány, aby se v tomto množství nezákonností, střídavě tolerovaných a trestaných se zcela neadekvátním pobouřením, určilo, co je nepřípustný přestupek, jehož původce byl podroben trestu, před nímž není úniku.*“¹⁴ První případ, poprava Damiense, reprezentuje trest, který je brutální, veřejný, chaotický, je vykonávám přímo na lidském těle a svou podstatou je fyzický. Druhý příklad formou tiché věznice se liší ve všem zmíněném – je mnohem méně brutální, je vykonáván mimo zrak veřejnosti (tedy v soukromé budově věznice) a provedení je podstoupeno uspořádanému a strohému řádu. Jeho předmětem je nově duše. Přestože by se druhý příklad mohl jevit jako ten „správnější či o něco lepší způsob“, není možno opomenout fakt, že vykonávání trestu je též daleko více rafinované, a to právě ve skutečnosti, že výkon trestu je skryt.

II.

„*Ačkoli rozsudek a jeho odůvodnění musejí být známy všem, vykonání trestu musí být naopak uchováno v tajnosti; veřejnost zde nesmí intervenovat ani jako svědek, ani jako ručitel trestu; jistota, že za oněmi zdmi vykonává vězněný svůj trest, musí stačit k tomu, aby stanovovala příklad: již žádná pouliční představení, jímž dal prostor zákon z roku 1786, který ukládal některým odsouzeným veřejné práce, jež měly být vykonávány ve městě a podél silnice.*“¹⁵

Foucaultovo rozhodnutí zaměřit se specificky na způsob, jímž se trestá, mu umožnilo nejen odhalit techniku vykonávání moci, ale též to, kdo onu moc má,¹⁶ a jakým způsobem ji konstruuje. Ani výběr skupiny trestaných není náhodný – jak vybraná společnost (geograficky i časově) nakládá s těmi, kteří a které se pohybují na okraji společnosti, slouží jako ukazatel společenských hodnot a principů. Foucault se aktivně zabývá možnostmi navrácení *hlasu* – těsně svázaného s „rozumem“ – těm, kteří se vymykají klasickému normativu. Rozkrývání vykonávání moci, která v samém důsledku dopadá na jedince samotné, ilustruje Foucault na architektonickém návrhu Panoptikonu.

10 Foucault, *Dohlížet* (pozn. 1), s. 137.

11 Michel Foucault, *Surveiller et punir : Naissance de la prison*, Paříž 1975. Český překlad viz Foucault, *Dohlížet* (pozn. 1).

12 Foucault, *Dohlížet* (pozn. 1), s. 33–42.

13 Pojednáno v rámci historie západní společnosti.

14 Foucault, *Dohlížet* (pozn. 1), s. 137.

15 Foucault, *Dohlížet* (pozn. 1), s. 187.

16 V kontextu práce je nutno dodat, že dnes by se nejednalo pouze o živé entity, ale i ty neživé.

Koncept „dokonalého“ vězení vymyslel ke konci osmnáctého století britský osvícenecký právník, filosof a společenský reformátor Jeremy Bentham.¹⁷

Principem architektonického uspořádání Panoptikonu (viz CCTV, str. 49) je zajištění dohledu nad trestanými bez fyzické přítomnosti toho, kdo dohled vykonává. Budova je založena na kruhovém půdorysu, uprostřed něhož je situována válcovitá věž. Po obvodu kružnice jsou rozprostřeny cely do rovných dílů tvaru kruhové výseče. V každé cele jsou dvě menší okna v obvodové zdi, dělíci zdi jsou bez otvorů a zeď ve vnitřním obvodu kružnice tvoří mříž. Spojení mříží a dvou oken zajišťuje přímý průchod světla z exteriéru do interiéru a vice versa, který promítá pohyb uvězněného a činí ho tak stále viditelným. Zdi mezi celami zajišťují, že se uvěznění či uvězněné nevidí navzájem a je jim do jisté míry omezeno dorozumívání slovy. Válcovitá věž uprostřed dispozice slouží dozoruujícím, jejichž přítomnost však není pro uvězněné ověřitelná – nabývají tedy konstantního dojmu *být viděn*.¹⁸ Do této pasti je chytil Benthamův záměr *efektivní disciplinace a nápravy duše*. Obdobný princip uplatňoval Bentham následně i v návrzích pro továrny a instituce, jejichž posláním byla náprava či vzdělání duše (škola, nemocnice, etc.). Foucault označuje tento architektonický princip jako „*stroj, který nehledě na to, v jaké oblasti pracuje, produkuje homogenní účinky moci*“.¹⁹ Systém dozoru se však nevztahoval pouze na uvězněné – dozorčí byli vystaveni podobné situaci, neboť veřejnosti mělo být vězení zpřístupněno, a kdokoliv kdykoliv mohl do budovy (potažmo dozorčí věže) vstoupit a dozoruující v práci kontrolovat.²⁰

Na základě analýzy Benthamovy práce Foucault tvrdí, že určité zavedené systémy (rutiny) a způsoby myšlení se v nás internalizují.²¹ Věznění se v Panoptikonu dozorují sami, chovají se tak, jako by byli stále vidět. Lidé tímto způsobem fungují i ve společnosti – nevystupují z normativu a netvoří svou vlastní identitu, naplňují roli *poslušného těla*.²² To, co reprezentuje disciplína je limitace vědomí – tím, kdo ji produkuje, je moc samotná: „*Moc ve skutečnosti produkuje; produkuje realitu; produkuje oblasti objektů a rituálů pravdy. Individuum a poznatky, které o něm lze získat, patří k této produkci*.“²³

Moderní věznice produkuje spletitou síť moci. Moc je podprahová a její částečná neviditelnost zajišťuje její vyšší účinnost. Moc je všude a vše prostupuje. Posun trestu od těla k duši ukazuje, jakým způsobem se vládnoucí entity snaží formovat vědomí, chování i identitu. Tyto disciplinární mechanismy vpisuje věznice do osob samých, v rámci reprezentace na venek pak i do veřejnosti jako takové. Praktická část se ve svém provedení zaměří na to, jak s mocí a represivními strategiemi pracuje hmota či prostorové normy. Tyto strategie pak bude možné odhalovat i v jiných typologiích, kde mohou být prezentovány se zcela odlišným záměrem.

REFORMA JAKO STATUS QUO

I.

K reformě věznic dochází v průběhu moderních dějin nepřetržitě. Vězeňská struktura zdokonaluje své administrativní vrstvy a odvětví; proměňují se prvky, které se do věznic vkládají, dohlížejí, vzdělávají i trestají. Systém je nastaven tak, že s každou reformou přichází „humánnější“ verze předchozího stavu. K této skutečnosti je tak třeba vztáhnout ještě jeden poznatek z Foucaultova spisu, na nějž ve své přelomové publikaci *Jsou věznice překonané?* z roku 2003

¹⁷ Snaha spočívala primárně v úmyslu reformovat právo a teorii státu; jediným smyslem jeho státu je jeho užitečnost. Jeho politické ukotvení bylo liberální, byl zastáncem volebního práva žen, zrušení otroctví či netrestání homosexuality.

¹⁸ Kompletní citace: „*Panoptikon je strojem na disociaci páru vidět – být viděn: v kruhu po okraji je člověk naprosto viditelný, aniž by cokoliv viděl; v centrální věži vidí vše, aniž by mohl být jakkoli viděn*.“ In: Foucault, Dohlížet (pozn. 1) s. 283.

¹⁹ Ibidem, s. 284.

²⁰ Myšlenka kontroly zvenčí se však nestala realitou. Do moderní věznice vede cesta skrze vykonavatele moci (tedy příslušníků a příslušnic dozoruujícího subjektu), druhou cestou je uvěznění.

²¹ Vnitřně se ztotožňují.

²² Foucault, Dohlížet (pozn. 1), s. 416.

²³ Ibidem, s. 274.

odkazuje Angela Y. Davis. Tím je fakt, že o *reformě moderní věznice* (programové, ale též architektonické) se začíná mluvit současně s jejím vznikem – sousloví je tak historicky spjata a pro lidské vnímání je přirozené slyšet tato slova pospolu. Vězení vzniklo jako reforma a reformou zůstává dodnes.²⁴ Z abolicionistického pohledu je však jeho reforma nežádoucí – respektive žádoucí pouze v případě, kdy nabývá abolicionistického potenciálu, tedy směřuje k zániku věznice. Věznice totiž není feministická – nereflextuje politické, sociální a ekonomické nerovnosti ve společnosti (které vedou k uvěznění), a tudíž by neměla existovat.²⁵ V opačném případě, kdy je reforma představována jako „vylepšení věznice“, se jedná o pouhé potvrzení a legitimizaci vězeňského průmyslu, který nápravou míní trest, odpýkaný svobodou či penězi. Zároveň posiluje společenskou shodu, že věznice, je jediné možné řešení porušení práva a zabraňuje jakékoliv imaginaci světa bez ní.²⁶

Pro udržitelné a funkční propojení předmětu a premisy předkládané diplomové práce je třeba krátce představit, za jakých podmínek se hnutí za zrušení věznic formovalo, a co jsou jeho klíčová sdělení. Jelikož se v textu, ani v následujícím praktickém zkoumání, nevěnuji geograficky specifické lokalitě a nepracuji s národnostní historií, budu se nadále vztahovat především k principům, které sdílí hnutí globálně. Představím jej skrz autorku Angelu Y. Davis, jež se ve svých textech vztahuje zejména k realitě vězeňského systému Spojených států amerických.

Ambicí hnutí za zrušení věznic je odmítnutí věznice jako primární formy trestu v rámci snahy o konverzi *retributivní justice*²⁷ na *restorativní justici*.²⁸ Konceptem retributivní justice je trest a primárním poškozeným je de facto stát. Pro restorativní justici je hlavním cílem tzv. obnovení poměrů, kdy je stát (potažmo právní norma) přesunuta do pozadí a klíčovou se stává snaha o smír – náprava škod. Přeživším má být poskytnuta satisfakce za způsobenou újmu, pachatelstvo přebírá vyšší zodpovědnost za nápravu svých činů. Přihlíženo je však i k potřebám pachatelstva, aby nedocházelo k vězeňské recidivě. Pro snazší představu konceptu cituji otázku sepsané Howardem J. Zehrem v publikaci *Changing Lenses – A New Focus for Crime and Justice: (1) Kdo byl zraněn?; (2) Jaké jsou jejich potřeby?; (3) Čí jsou tyto potřeby povinností?; (4) Kdo má na situaci podíl?; (5) Jaký je vhodný postup pro zapojení zúčastněných stran do snahy o odstranění příčin a nápravu?*²⁹ Požadavky hnutí tak směřují k reformě trestní justice a masivní *dekarceraci*.³⁰ Do doby naplnění požadavků je současně třeba usilovat o reformy vězeňského systému, jež neposilují systém, nýbrž práva uvězněných osob (právo na vzdělání a informace, budování komunit, praxe smíření, etc).³¹ Davis jakožto mezikrok k restorativní justici považuje např. dekriminalizaci drog či legalizaci sexuálních služeb.³² V textu následně reflektuje, jaký (pozitivní) dopad měla legalizace marihuany a hašiše a současně dekriminalizace osob pracujících v oblasti sexuálních služeb na dekarceraci v Nizozemsku.³³

²⁴ Foucault, Dohlížet (pozn. 1), s. 323.

²⁵ Mark Moris (ed.), *Instead of Prisons: A Handbook for Abolitionists*, 1971. Dostupné na: https://www.prisonpolicy.org/scans/instead_of_prisons/, vyhledáno: 27. 12. 2024.

²⁶ Angela Y. Davis, *Jsou věznice překonané?*, Praha 2021, s. 22.

²⁷ Trestající – dohledáno na: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/retribuce>, vyhledáno: 2. 1. 2025.

²⁸ Obnovující – dohledáno na: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/restorativni>, vyhledáno: 2. 1. 2025.

²⁹ Howard Zehr, *Changing Lenses – A New Focus for Crime and Justice*, Harrisonburg 1990.

³⁰ Hromadné propouštění vězněných osob viz inkarcerace, dohledáno na: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/inkarcerace>, dohledáno 2. 1. 2025.

³¹ Moris (pozn. 25).

³² Davis, Jsou věznice (pozn. 26), s. 22.

³³ Ibidem, s. 114.

II.

Počátky amerického hnutí za zrušení věznic datuje Davis do šedesátých a sedmdesátých let minulého století, zejména v souvislosti s vydáním dvou publikací.³⁴ První je stať *The Politics of Abolition* od Thomase Mathiesena, norského právního sociologa, z roku 1974. Kniha představuje novou perspektivu kritické kriminologie, kterou Matheiesen aplikuje na skandinávské trestně-právní prostředí. Jeho východiskem je spolupráce s *Norskou asociací kriminální reformy* (KROM) a vězeňsko-abolicionistický aktivismus.³⁵ Mathiesenova kniha vychází krátce po vlně nepokojů v evropských věznicích, ale též povstání v roce 1971 ve státní věznici Attica ve státě New York, které je dodnes považováno za jedno z nejdůležitějších povstání v hnutí za práva vězněných osob.³⁶

Věznici Attica navštívil v dubnu roku 1972 např. i Michel Foucault, přičemž se jednalo o jeho první návštěvu věznice vůbec. Krátce po prohlídce objektu publikoval s Foucaultem rozhovor deník *Social Justice*, v němž Foucault deklaruje, že systém amerického vězeňství neprodukuje nic jiného než osobu, kterou společnost pro propuštění odmítne a navrátí zpět do věznice. Odmítá, že by v systému docházelo k jakékoli nápravě, tvrdí, že systém pouze likviduje lidi tím, že je ve věznicích psychicky i fyzicky „zničí“, a poté je propustí, aby byli posláni ven a zase zpátky.³⁷ Mimo jiné upozorňuje i na fakt rasové diskriminace: „*Ve Spojených státech je jeden z 30 nebo 40 černošských mužů uvězněn: právě zde se odhaluje funkce masové eliminace v rámci amerického vězeňského systému.*“³⁸

Druhou knihou s názvem *Namísto věznic: Příručka abolicionismu (Instead of Prisons: A Handbook for Abolitionists)*, kterou Davis pojí s počátkem hnutí, publikoval v roce 1976 kolektiv *Prison Research Education Action*. Připomínajíc metodiku, vyvrací stať známé mýty o věznicích, trestním systému i bezpečnostních složkách (primárně policii). Stručně identifikuje problematrické body soudobého trestního systému, nabízí alternativní scénáře a pojmenovává kritické situace (např. zapojení mladistvých v činnostech gangů), kterým sociální systém nepředchází, ale jejichž důsledky pouze trestá. Skupina definuje devět perspektiv, kterými je třeba ke kýžené změně přistupovat. Mezi tyto přístupy spadá odmítnutí věznice jakožto represivního a utlačujícího systému, který musí být překonán (podobně jako otroctví).³⁹ Nabádá tedy k přechodu od retributivní justice, jejímž cílem není smíření, ale vyčíslení trestu – finančně či časově. Nová restorativní justice je možná až ve chvíli, kdy občanstvo plně využije svůj podíl na institucionální moci a zformuje pečující komunitu, jenž bude nové podobě justice otevřená a bude usilovat o strukturální nápravu společnosti, která je v současné podobě příčinou zločinnosti. V textu operuje autorstvo s novými pojmy, které se vymykají systematické legitimizaci útlaku a nazývají věci a skutečnosti tak, jak v realitě fungují.⁴⁰

34 Angela Y. Davis and Dylan Rodriguez, *The Challenge of Prison Abolition: A Conversation*, *Social Justice* XXVII, 2000, č. 3, s. 212–218.

35 Thomas Mathiesen, *The Politics of Abolition*, 1974, dostupné na: <https://archive.org/details/politicsofabolit00math/page/n111/mode/2up>, vyhledáno: 27. 12. 2024.

36 *Attica Inmate Revolut*, dostupné na: <https://www.nytimes.com/topic/subject/attica-inmate-revolt-1971>, vyhledáno: 2. 1. 2025.

37 Angela Y. Davis, *The Angela Y. Davis Reader*, Cambridge 1998, s. 98–100.

38 John K. Simon, Michel Foucault on Attica: An Interview, *Social Justice* XVIII, 1991, č. 3., s. 27. Citováno podle Davis, *The Angela* (pozn. 37), s. 96–107.

39 Otroctví je do souvislosti s vězeňských abolicionismem dáváno velmi frekventovaně. Upozorňuje se nejen na jeho rasistickou podstatu, ale též na cílené omezení imaginace lepší budoucnosti – o alternativním světě po zrušení otroctví píše W. E. B. D. Du Bois, *Black Reconstruction in America: An Essay Toward a History of the Part Which Black Folk Played in the Attempt to Reconstruct Democracy in America, 1860–1880*, New York 1935.

40 Moris (ed.) (pozn. 25).

Mediální pozornosti se hnutí za zrušení věznic v posledních letech dostalo především v souvislosti s vraždou George Floyd, kterého zabil příslušník policie Derek Chauvin.⁴¹ Po Floydově smrti vypukly globální protesty zaštitěné heslem *Black Lives Matter*, jejichž cílem je odstranění institucionální nespravedlnosti (např. formou přerozdělení rozpočtu – omezení finančních prostředků pro policii a odklon této alokace na sociální potřeby, marginalizované komunity etc).⁴²

III.

V rámci představení principů a hodnot hnutí za zrušení věznic okomentuji v následujícím textu jeden z nejproblematictějších bodů současné věznice, a to její přímé napojení na průmysl, potažmo kapitalismus a zisk.

Pojem *vězeňsko-průmyslový komplex*⁴³ zavedl do diskurzu americký urbanista Mike Davis v článku *Hell Factories In The Field* z roku 1995. Davis [Mike] upozorňuje na propojení věznic s institucemi (státními i soukromými), které z jejich existence a provozu profitují. Provoz je navázán na stavební firmy, dodavatele provozu věznic (bezpečnostní technologie, zásobování potravinami, zdravotnický personál, etc.). Z tohoto důvodu – stálého zisku – současně instituce i firmy usilují o zachování jurisdikčního systému, což je přímo spjato s výkonnou mocí, tedy politickou reprezentací.⁴⁴ Dále můžeme k profitu zařadit firmy využívající levné pracovní síly (mohou být i státního charakteru), ale též média a produkty populární kultury těžící z příběhů a volných adaptací uvězněných osob. Termín *vězeňsko-průmyslový komplex* autor vztahuje na všechny zájmové subjekty, které preferují finanční výnos nad rehabilitací vězněných osob.⁴⁵

O fenoménu referuje též publicista Adam Gopnik, který upozorňuje na roli peněz přímo v trestním procesu – ve věci zločinů tzv. *bílých límečků*,⁴⁶ v jejichž případech jdou za spáchané zločiny „sedět“ jejich peníze.⁴⁷ Pokud však obžalovaná osoba nedisponuje dostatečným kapitálem, aby byl její zločin řazen do zmíněné kategorie, většinou je její prohršek spočítán a převeden na čas, který bude dotčená osoba uvězněna. Do jejího uvěznění jsou pak vloženy veřejné prostředky (které by jinak mohly sloužit prevenci či sociální programům, aby osoba ve vězení vůbec neskončila), které zainteresované subjekty mění ve svůj vlastní zisk.⁴⁸

Kapitál hraje v obsazenosti a provozu věznic klíčovou roli a je tak třeba opakovat, že ve věznicích končí především lidé z marginalizovaných komunit. Davis [Angela] v reakci na Foucaultovo vyjádření po návštěvě Atticy reaguje zjištěním z devadesátých let minulého století, že do věznice se dostane každý třetí až čtvrtý muž černé barvy pleti (deseti násobný vzrůst oproti Foucaultovu tvrzení).⁴⁹

41 Jedná se o případ, který byl silně medializovaný, k rasovému profilování a policejní brutalitě vůči komunitám jiné než černé barvy pleti dochází ve Spojených státech na denní bázi. Blíže viz <https://blacklivesmatter.com/>, vyhledáno: 2. 1. 2025. – K problematice policejního násilí vůči černým ženám blíže viz: <https://www.aapf.org/sayhername>, vyhledáno: 2. 1. 2025.

42 Davis, Jsou věznice (pozn. 26).

43 Sousloví je imitací pojmu vojensko-průmyslový komplex, který byl používat v padesátých letech minulého století v americkém prostředí. Pojem je kritický, upozorňuje na propojení představitelstva vlády, výrobců zbraní a armády.

44 Firma, která je zastoupená též na českém trhu, je např. společnost Sodexo, dohledáno na: <https://uk.sodexo.com/industries/justice>, vyhledáno: 5. 1. 2025.

45 Davis, *Hell Factories* (pozn. 2), s. 229–234.

46 Blíže viz Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/White-collar_crime, vyhledáno: 2. 1. 2025

47 Adam Gopnik, Should We Abolish Prisons, *New Yorker*, 2024. Dostupné na: <https://www.newyorker.com/magazine/2024/07/29/abolition-labor-the-fight-to-end-prison-slavery-book-review-until-we-reckon-violence-mass-incarceration-and-a-road-to-repair>, vyhledáno: 2. 1. 2025.

48 Davis, Jsou věznice (pozn. 26), s. 91.

49 Davis, *The Angela* (pozn. 37), s. 98.

Do věznic se lidé často dostávají především z důvodu, že byly již dříve kriminalizované jejich komunity, jejich sociálně-ekonomické postavení ve společnosti je neudržitelné a v drtivé většině jsou obětmi systematické rasismu a chudoby.⁵⁰ Mezi tyto osoby řadíme i osoby trpící duševními chorobami (o jejichž výskytu na okraji společnosti píše Foucault).⁵¹ Geografka a vězeňská abolitionistka Ruth W. Gilmore ve své přelmové stati *Abolition Geography: Essays Towards Liberation* komentuje masivní rozmach výstavby věznic (v USA) jakožto „geografické řešení socioekonomických problémů“.⁵² Dále popisuje masivní výstavbu jako reakci na přebytek kapitálu, půdy i pracovních sil. Uvědomění souvislostí, mezi výnosem vězeňství a politicky zainteresovanou skupinou (heteropatriarchátem)⁵³ je pak soběstačným potvrzením faktu, že systém retributivní justice nesnižuje kriminalitu a jeho cílem není omezení zločinu⁵⁴ – tento důsledek by pro něj nebyl ziskem, nýbrž ztrátou. Systém jednoduše eliminuje ty, jež jsou nejvíce postižení selháním sociální struktury společnosti, a mohli by potenciálně produkovat zisk v oblasti vězeňství.

IV.

Alternativa, jež předkládá hnutí za zrušení věznic, je plna nadějí feministické budoucnosti. Staví se proti nadvládě globálního kapitalismu a do svých vizí začleňuje vedle lidské populace též zvířecí a rostlinnou říši. Součástí strategie je subversivní reforma věznice, která jako mezikrok umožní dekonstruovat pozici kriminality v přímé návaznosti zločin–trest, a posune myšlení směrem ke kritické analýze, Davis uvádí: „*Nemůžeme se soustředit pouze na zločin a trest. Nemůžeme vnímat vězení jen jako místo určené k potrestání těch, kteří spáchali zločiny. (...) Proč je tolik vězňů negramotných? To jasně ukazuje, že musíme obrátit pozornost k samotnému vzdělávacímu systému.*“⁵⁵ A právě vzdělání označuje Davis za nejsilnější alternativu k věznicím – školy dostupné všem a všude, s kvalitním zázeminím a podporou státu.⁵⁶ Ke školám je nutno přidat kvalitní a dostupnou zdravotní péči, možnost zaměstnání či nepodmíněný příjem. Pro osoby uvězněné je nutno myslet především na dostupné bydlení, jehož absence může být příčinnou pobytu ve vězení.

Proces zrovnoprávnění podmínek pro žití nám pak dovolí si osvojit umění imaginace, které limituje současné kapitalistické uvažování, v jehož zájmu je, aby si nikdo nepředstavoval nic, za hranicemi kapitalistické působnosti. Hnutí abolitionistických budoucností působící ve Velké Británii od roku 2018 dodnes, operuje ve své vizi se světem založeným na sociální, nikoliv trestní, spravedlnosti.⁵⁷ Diskurz se musí odvrátit od otázky, co s lidmi ve vězení (pokud uvažujeme o jeho zrušení) k důvodům, proč osoby ve věznicích končí. Musíme se zamyslet nad sítí vězeňské souvztažnosti a usilovat o komunitu ekonomické a sociální spravedlnosti, v níž se možná budou řešit zcela jiné problémy, než s kterými se setkáváme dnes.

„*Když nám někdo říká, že potřebujeme jen lepší policii a lepší věznice, oponujeme tím, co skutečně potřebujeme. Potřebujeme novou představu o bezpečnosti, která bude zahrnovat zrušení policie a vězeňství, jak je známe. Řekneme demilitarizovat policii, odzbrojit policii, zrušit instituci policie, jak ji známe, a zrušit věznění jako dominantní způsob trestu.*“⁵⁸

50 41 Davis, Jsou věznice (pozn. 26), s. 118.

51 Davis v úvodu knihy k tomuto píše: „*Podle nedávné studie je ve věznicích a kázních možná dvakrát více lidí trpících duševními chorobami než ve všech psychiatrických léčebnách v USA dohromady.*“ Viz Davis, Jsou věznice (pozn. 26), s. 11.

52 Ruth W. Gilmore, *Abolition Geography*, New York 2022, s. 85.

53 Heteropatriarchát (etymologicky odvozeno z heterosexuál a patriarchát) je společenský konstrukt, v rámci nějž mají heterosexuální muži autoritu nad ostatními cisgender muži, ženami a lidmi s jinými sexuálními orientacemi a genderovými identitami. Tento termín zdůrazňuje, že diskriminace žen a LGBT lidí vychází ze stejného sexistického společenského principu.

54 Blíže viz: <https://www.vera.org/news/research-shows-that-long-prison-sentences-dont-actually-improve-safety>, vyhledáno: 27. 12. 2025.

55 Angela Y. Davis, *Freedom Is A Constant Struggle*, Londýn 2022, s. 24.

56 Davis, Jsou věznice (pozn. 26).

57 Blíže viz: <https://abolitionistfutures.com/>, vyhledáno: 27. 12. 2024.

58 Davis, Jsou věznice (pozn. 26), s. 95.

Kritická analýza, jádro praktické části, si klade za cíl dekonstruovat fenomén věznice (jehož součástí je i aura nepostradatelnosti věznice) obdobným způsobem, jakým o to usiluje hnutí za zrušení věznic. Architektonické znalosti zde figurují jako nástroj pro rozkrývání vrstev uvnitř budov – bude tak zkoumáno, jaké stopy zanechává touha po neustálém zisku uvnitř vězeňské typologie, a jaké místo pro tyto praktiky architektura vytváří.

TEORETICKÉ RÁMOVÁNÍ

V následující kapitole představím dva teoreticko-metodologické rámce, které budou doprovázet umělecký výzkum v praktické části práce. Posthumanismus volím jakožto filosofické východisko konvenující přesvědčení o potřebě zrušení věznic. Nový materialismus bude představen jako jedna z posthumanistických větví, která akcentuje především působnost hmoty. Metody forenzní architektury slouží primárně coby opora pro jednotlivé kroky analýzy, ale současně vybízí k využitím architektonických znalostí pro teoretický či umělecký výzkum, jehož výsledkem není trojdimenzionální objekt, nýbrž série poznání o hmotě, v textové i vizuální formě.

POSTHUMANISMUS

I.

Výchozím textem pro představení posthumanismu jakožto filosofického směru a kritické teorie je pro text stejnojmenná publikace *Posthumanismus* (v originále *The Posthuman*) z roku 2013 od italsko-australské filosofky a feministky Rossi Braidotti.⁵⁹ Kniha představuje nejen základní teze současného posthumanistického smýšlení, ale též jeho východiska. Stanovuje i jeho cíl, jímž je trvalé zachování lidského a nelidského života. Pro rozšíření posthumanistického slovníku doporučuji *Slovník posthumanismu* (v originále *Posthuman Glossary*)⁶⁰ a *Další slovník posthumanismu* (v originále *More Posthuman Glossary*),⁶¹ které též editovala Braidotti. Obsahy knih jsou řazeny abecedně jako klasické slovníky a definují nově osvojené či zavedené pojmy.

K posthumanistickému obratu dochází při propojení myšlení feministického antihumanismu a postantropocentrismu. Braidotti ve zmiňované publikaci popisuje a analyzuje humanismus jako směr (či osvícenecký koncept), jehož středobodem a univerzálním reprezentantem (směru i světa) se stává „člověk–muž“, který je „*maskulinní, bílý, urbanizovaný, heterosexuální, schopný reprodukce, mluví standardním jazykem a je občanem uznaného státu.*“⁶² Tento „muž“ je dokonalým představitelem rozumu. Humanismus dle autorky umožnil zahraniční imperialistickou politiku, která vedla k masivní kolonizaci. V důsledku kolonizačních praktik se ustavuje diskurz *my* (společenství lidí–mužů, obdařených rozumem) a *ti druzí*. Z jinakosti (odlišnosti od člověka–muže) se stává symbol podřízenosti a konstituuje se společenská hierarchie. Jinakost je připisována ženám, neevropskému (či dnes již nezápadnímu) obyvatelstvu, ale též zvířatům a věcem. „Ti druzí“ jsou pak nuceni fungovat v asymetrických mocenských vztazích a jejich odlišnost (či rozdílnost) je redukována na pejorativní označení, které je společensky i symbolicky diskvalifikuje.

K první kritice humanismu dochází v momentu, kdy Michel Foucault ve svém spisu *Slova a věci* z roku 1966, oznamuje „smrt muže“ a zpochybňuje fakt, že „muž“ má být středobodem a míra všech věcí. Postuluje teorii, že individualismus je historicky a kulturně podmíněn, nikoliv vrozen.⁶³ Na Foucaultovu kritiku volně navazují tzv. kritické školy od osmdesátých let dvacátého století, mezi které můžeme řadit feminismus, postkolonialismus, antirasismus, environmentalismus a další. Tyto školy se vzájemně obohacují z různých perspektiv – soustřeďují se na dialektiku „my a ti druzí“. Jakým způsobem jsou utlačováni „ti druzí“ pak každá škola skloňuje po svém, cituji

59 Braidotti, *The Posthuman* (pozn. 3), s. 65.

60 Rosi Braidotti – Maria Hlavajova (ed.), *Posthuman Glossary*, Londýn 2018.

61 Rosi Braidotti – Emily Jones – Goda Klumbyté, *More Posthuman Glossary*, Londýn 2023.

62 Rosi Braidotti, *Four Theses on Posthuman Feminism*, in: Richard Grusin, *Antrophocene feminism*, Minneapolis 2017, s. 21–48, cit. s. 23.

63 Michel Foucault, *Věci a slova*, Brno 2007, s. 294.

Braidotti: „*Jsou sexualizovanými, rasově vymezenými a naturalizovanými JINÝMI, jejichž sociální a symbolická existence je považována za postradatelnou a nechráněnou.*“⁶⁴

Braidotti zároveň usiluje i o to, aby došlo spíše k reflexi než odmítnutí humanismu.⁶⁵ Jako jeden z příkladů, proč je reflexe důležitější nežli odmítnutí, si vybírá individualismus – považuje jej sice za jeden z hlavních problematických bodů humanismu, ale upozorňuje, že díky jeho prožívání dochází k uvědomění vlastní pozice utlačované či utlačovaného. Zároveň popisuje roli individualismu v procesu urbanizace, která udržuje lidstvo v izolaci (od přírody živé i neživé), čímž posiluje antropocentrický model světa.

II.

Postantropocentrický model je vztažen k momentu, kdy rámování a vztahování se k světu není spjata s člověkem, jako nejvyspělejším tvorem. Zvířata, rostliny, buňky, bakterie, věci etc. – získávají autonomní pozici ve spleťtém systému planetárního celku a jejich nazírání není vázáno k lidské entitě. Tento metodologický postup (při němž dochází k decentralizaci a deprivilegování člověka) označuje Braidotti jako *praxi defamiliarizace*.⁶⁶ Při její aplikaci dochází k deidentifikaci antropocentrických hodnot a etickému obratu (předchozí forma operuje se zavedenou dichotomií člověk vs. příroda).⁶⁷ Posthumanistická etika funguje na zoecentrickém principu – zahrnuje všechny živé a neživé – a usiluje o trvalou integraci a přijetí vazeb, které nás vzájemně propojují s mnoha jinými na planetě. Cílem nicméně není homogenizovat lidstvo – rozmazání této hranice (mezi lidmi a „těmi druhými“) poukazuje na strukturu a dynamiku moci. Moc má nově podobu pole jako média, kde se oceňuje rozmanitost. Poutem nově vzniklé komunity není trauma ani touha po odplatě předchozího násilí a útlaku, nýbrž soucitné uznání propojených pozic v rámci jedné sítě, jejíž majoritní část tvoří neantropomorfní aktérstvo.

K postantropocentrismu je záhodné zmínit práci bioložky, historičky vědy a feministky Donny Haraway. Její spis *Manifest Kyborgů (Cybor Manifesto)* z roku 1985 označuje Braidotti za první feministický postantropocentrický manifest.⁶⁸ Předmětem knihy je kyborg, pojatý jako postantropocentrický a postmetafyzický konstrukt, nabízející novou politickou, technologiemi ovlivněnou, teorii. Nově vyprodukovaná realita se zaměřuje na ekologicky odpovědné budování beztřídní, sexuálně egalitářské a antirasistické společnosti. V kontextu Haraway můžeme pro lepší pochopení kritiky humanismu citovat její prohlášení o rozdílnostech, které zároveň opisuje její pojetí feminismu: „*Některé rozdílly jsou hravé, a některé jsou důvody historického a systematického útlaku. Feminismus je o tom umět tyto dva póly rozlišit.*“⁶⁹

64 Braidotti, Four thesis (pozn. 62), s. 24.

65 Podobné provázání můžeme hledat v případě dějin umění a architektury v přerodu moderny a postmoderny. Dochází spíše k přehodnocení a poučení, nežli komplexnímu odmítnutí.

66 Braidotti, The Posthuman (pozn. 3), s. 88.

67 Braidotti jako jeden z příkladů uvádí vytvoření a zavedení pojmu gender ve feministické praxi.

68 Donna Haraway, *Cyborg Manifesto*, 1985. Dostupné na: https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/fictionnownarrativemediaandtheoryinthe21stcentury/manifestly_haraway_----_a_cyborg_manifesto_science_technology_and_socialist-feminism_in_the_...pdf, vyhledáno: 5. 1. 2025.

69 Ibidem, s. 27.

III.

V bodě, kdy dochází k synergii feministického antihumanismu a postantropocentrismu, dochází k znovuoobjevení a zavedení termínu *Zoe*.⁷⁰ Směřování *zoecentrické* pod sebe zahrnuje živou i neživou přírodu, je dynamické a představuje sebeorganizující se strukturu života jako takového. Jeho praxí je zrušení dichotomie člověk–příroda.⁷¹

Jednu z posthumanistických kritik představuje kritika kapitalismu, která souvisí s předchozí kapitolou o hnutí za zrušení věznic, a proto je krátce uvedena. Těžiště kritiky stojí především v komodifikaci života jako takového – klíčovou součástí je individualistická identita. Neživá forma bytí (tedy ta, kterou text výše označuje jako zoecentrickou) je redukována pouze na užitečnost a tržní hodnotu. Ke klasickému kapitalismu připojuje autorka zmínku i o tzv. *pokročilém kapitalismu*, pro který už lidé nejsou individuálními celky, ale pouze datovými body, které se orientují na trendy. Cílem je rozmanitost, kterou pak kapitalismus sám produkuje za účelem zisku.⁷²

Posthumanismus dělí Braidotti na tři směry, které vzájemně plynou vedle sebe, ale v klíčových momentech se rozcházejí. První proud, tzv. *reakční posthumanismus*, popírá úplný úpadek humanismu, neboť jeho formu považuje za jedinou funkční a adaptovatelnou na globální ekonomiku. Druhým proudem je *analytický posthumanismus*, jehož významnou součástí je zaměření na vědecké a technologické studie. Součástí je též technooptimismus a život strojů, což přináší nový vhled do etiky. Tento proud však nepracuje s teorií subjektivity.

Třetím, Braidotti vyzdvihovaným, je proud *kritického posthumanismu* – své kořeny má v kritických školách, odmítá individualismus, zabývá se subjektem i jeho postavením nejen ve společnosti, ale též ve struktuře světa–planety. Co zdůrazňuje Braidotti je jeho nadějeplnost a směřování k uvědomění monismu⁷³ – bytí součástí jednoho planetárního celku. K tomuto uvědomění připojuje autorka dva pojmy. Pro jejich lepší pochopení a čtení připojuji v závorce i jejich originální (anglické) znění. Pojem *vtělení* (embodied) zdůrazňuje fakt, že subjektivita je neoddělitelně spjata s tělem. Lidské bytí je tělesné, což zahrnuje biologické, fyziologické a smyslové aspekty. Současně je tělesnost konstruována sociálními, historickými a materiálními podmínkami. Tělo a mysl tvoří jeden celek, který je formován vnitřními i vnějšími interakcemi.⁷⁴ Pojem *vrození* (embedded) popisuje zasazení subjektu do prostředí. Odráží představu zakořenění v sociálních, ekologických a kulturních kontextech – naše bytí není izolované, dochází k neustálému propojení s dalšími bytostmi (např. lidé, zvířata, mikroorganismy), systémy (např. technologie, energetické sítě) a prostředími (urbánní, krajinné).

Myšlenky posthumanismus jsou pro práci stěžejní jakožto opora teorie změny, kterou předkládá hnutí za zrušení věznic. Kritizovaná forma útlaku a mocenské asymetrie v humanistickém modelu je jeden z modelů udržující vězeňský systém při životě. Překonáním momentu „*my a ti druhí*“ se částečně vytrácí předem definované sociální nerovnosti, jejichž oběti byli posléze součástí kriminalizovaných komunit. Alternativní modely spravedlnosti (viz restorativní justice) mohou být inspirovány pečujícím přístupem, který oceňuje diverzitu (odlišnost již není zdrojem útlaku) a zaměřuje se na uzdravení, nikoli na odplatu. Neméně důležité je zahrnutí zvířecích, rostlinných i neživých entit – v tomto bodě je teorie spjatá s metodou nahlížení na věznici, kde nebude primárně zkoumaná zkušenost vězněného (jakožto lidského aktéra), ale věznice (jakožto hmoty).

70 Vztaženo k řeckým pojmům *Zoe* a *Bios*. Dle Aristotela je –bios– racionální, tedy logikou obdařená –zoe–. *Bios* je o životě lidí (obdařených logickou), *Zoe* je o životě všeho.

71 Braidotti upozorňuje např. na situace, kdy se mluví o klimatické krizi a tím, co je v ohrožení, je příroda. V zoecentrickém pojetí dochází ke zrušení dichotomie a na klimatickou krizi již nenahlížíme jako na vymírání přírody, ale na naše vymírání, protože příroda již není oddělená od lidstva.

72 Braidotti, The Posthuman (pozn. 3), s. 58.

73 Více viz Baroch Spinoza. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/spinoza-modal/>, vyhledáno: 5. 1. 2025.

74 Braidotti spojuje tento pojem s feministickou kritikou dualismů tělo vs. mysl, příroda vs. kultura, etc.

NOVÝ MATERIALISMUS

Rossi Braidotti je též jednou z prvních, která začíná ve své filosofické praxi operovat s pojmem nový materialismus. Jeho vznik pojí s duem myslitelů Gilla Deleuze a Felixe Guattariho, které neoznačuje za autory pojmu, ale spíše iniciátory diskuse, která ke zrodu pojmu vedla. Jejich iniciátorství tkví především ve výzvě k vytváření nových

geofilosofických pojmů, které budou podporovat nové environmentalistické pozice. Nový materialismus tak Braidotti označuje jako novou výzkumnou metodologii nedualistického bytí.⁷⁵

Níže je představena teorie politoložky a filosofky Jane Bennett prostřednictvím publikace *Živá hmota: politická ekologie věcí* (v originále *Vibrant Matter: A political ecology of things*) z roku 2010.⁷⁶ V knize zmiňuje Bennett množství důležitých autorů a autorek z pole filosofie, politologie i biologie, jejichž myšlenky o živé hmotě níže nepředstavuji (kvůli formátu a rozsahu práce). Mezi toto autorstvo patří (řazeno chronologicky) Baruch Spinoza (1632–1677), Immanuel Kant (1724–1804), Charles Darwin (1809–1882), Henry David Thoreau (1817–1862), Friedrich Nietzsche (1844–1900), Henri Bergson (1859–1941), Hans Driesch (1867–1941), Theodor W. Adorno (1903–1969), Gilles Deleuze (1925–1995), Félix Guattari (1930–1992), Bruno Latour (1947–2022).

Publikace *Živá hmota: politická ekologie věcí* působí jako manifest pro politiku více-než-lidskou⁷⁷ – vitalistickou filosofii. Ve svém pojetí používá sousloví politická ekologie, které shodně užívá francouzský sociolog a filosof Bruno Latour (podobnost především v knize *Politika přírody* z roku 2004).

Hlavní tezí knihy je nutnost uznání aktivní účasti nelidského aktérstva v událostech světa. Argumentaci pro tuto tezi představuje teorie *živé hmoty*, která prostupuje lidská i nelidská těla. Bennett tvrdí, že vše je živé, vše je propojené a vše je v procesu – nejen zvířata, lidé, rostliny, ale též dřevo, písek, světlo, vzduch atp. Označuje veškerou hmotu na planetě za živou. Tato živost není ukryta v mechanistickém způsobu (v konstrukci), ale ve vzájemných vztazích. Hmota je živá, protože dokáže měnit svět – mít účinky, které formují síť vztahů v nekonečný interakcích. Síť fungují v rozmanitých měřítkách a jsou aplikovány i na shluky hmoty. Lidské tělo tak představuje síť organické hmoty, která funguje propojením mnoha soustav (další síti). Zároveň Bennett upozorňuje, že ani lidské tělo není 100 % lidské – nachází se v něm bakterie, parazité, v některých případech i protetické části.⁷⁸ Složené síť do jedné hmoty označuje Bennett za *asambláž*e (viz Deleuze a Guattari).⁷⁹ Jednání objektů (jejich účinnost) je označené jako *moc věcí* (*thing power*). Moc věcí umožňuje objektům ožít a mít jemnou i dramatickou působnost. Ucelený argument pak vyvrací představu, že lidé jsou ti aktivní a živí, a věci jsou ty pasivní a mrtvé – je narušena binarita mezi objektem a subjektem. Jako ilustrační příklad můžeme zmínit prostředí, které je často označované za pasivní, přestože jeho navrhování pracuje s aktivním potenciálem – např. úloha světla a otvorů v gotických chrámech, volba studeného vzduchu v hazardních místnostech.⁸⁰

Nově popsané uspořádání pak Bennett prezentuje v souvislosti s politickými analýzami událostí a ptá se, jak by se proměnily, kdybychom brali ohled i na působnost nelidského aktérstva. Výchozí premisou je domněnka, že pokud začneme brát ohled na působnost nelidského aktérstva (přiznáme jim jejich právo na působnost), vznikne nová forma ekologicky odpovědnější politiky, čímž se promění role etiky. Proměnu vidí především ve společnosti méně

(či vůbec) zaměřené na jednotlivce a jeho obviňování (potažmo trestání). Aktivní důraz na síť a jejich synergie má dle Bennett potenciál narušovat zaběhlé systémy, jímž je např. kapitalismus.

Bennett své předpoklady zkoumá prostřednictvím diskusí o běžných věcech a fyzikálních projevech. To se mimo jiné propisuje i do struktury řazení knihy a názvů jednotlivých kapitol.⁸¹ Pracuje s náhodným seskupením nechtěných věcí (odpad v teorii Bennett mizí, neboť představuje živou hmotu, jejíž působnost nadále pokračuje),⁸² kmenovými buňkami, kovem, elektřinou. Upozorňuje na sílu a působnost živých věcí nejen v rámci velkých událostí, ale též při propojení rozdílných hmot – tím pomáhá čtenářstvu napojit se na její smýšlení o různých druzích působností. Jako příklad těchto působností můžeme uvést vlastnost vést elektřinu či produkovat plyny. Je záhodno připomenout, že lidská schopnost detekce působností neživých objektů je značně omezena – rozsah viditelného spektra, vyspělost chuťových buněk, rozsah sluchu etc.

Pro čtení a uchopení textu vyžaduje autorka jistou mírou imaginace, ale též ochoty rozbíjet zažitě představy o fungování světa. Navazuje na výše zmíněnou problematiku humanismu, kdy je působnost připisována lidem, a to především těm „důležitým“ ve společenských hierarchiích.⁸³ Tato představa je dle Bennett zkrslující, protože nikdy nejednáme sami a není možno tak trasovat, kdo a co přesně způsobil – každou akci označuje současně za trans–akci.

Práce si z přístupu Bennett bere poučení a povzbuzení s ohledem na myšlenkový experiment. Autorka nepracuje s tím, co v současné chvíli je, ale čím by mohlo být. Vyzdvihuje roli experimentálního přístupu, protože vzhledem k pavučině na sobě závislých sítí není nikdy možné předpovídat, jaké byly původní záměry, jaké byly nečekané záměry – důležité je nebát se neúspěchu, protože i ten má své zjištění a důsledky. Akcentace živosti hmoty, jejího významu a zapojení do světových událostí tvoří analýze další opěrný bod.

DŮKAZ A PAMĚŤ I.

Následující odstavce představují praxi forenzní architektury, jakožto volnou metodologickou asociaci k výše pojednaným teoriím. Popsána je primárně praxe forenzní architektury, přičemž klíčovou publikací je publikace *Forenzní architektura: Násilí na prahu detekovatelnosti* (*Forensic architecture: Violence at the Threshold of Detectability*).⁸⁴ Autorem je britsko-izraelský architekt Eyal Weizman, jenž v roce 2010 založil stejnojmenné výzkumné pracoviště *Forensic Architecture* při univerzitě Goldsmiths v Londýně. Profesní tým je tvořen lidmi z oboru architektury, filmu, umění, žurnalistiky, přírodních věd a práva.

*„Forenzní architektura je součástí širšího vývoje, který bych nazval ‚forenzním obratem‘, obratem lidských práv k forenzním metodám praktikovaným jako kontraforenzní přístup.“*⁸⁵

Weizman v knize definuje forenzní architekturu coby vyšetřovatelskou praxi operující s architektonickými důkazy. Součástí této praxe není pouze ohledání místa činu (tedy území/objekt, kde došlo ke spáchání zločinu) a výzkum nalezených stop (rekonstrukce, fotografie, rozborý). Neméně důležitou roli hraje prezentace těchto výstupů

81 Názvy kapitol (1) Síla věcí (*The Force of Things*) (2) Agence asambláže (*The Agency of Assemblages*), (3) Jedlá hmota (*Edible Matter*), (4) Život kovu (*The Life of Metal*), (5) Ani vitalismus, ani mechanismus (*Neither Vitalism nor Mechanism*), (6) Kmenové buňky a kultura života (*Stem Cells and Culture of Life*), (7) Politické ekologie (*Political Ecologies*), (8) Vitalita a vlastní zájem (*Vitality and Self-interest*).

82 Tato živá hmota však nemá pouze pozitivní konotace – v případě hmoty (v současné době označované jako odpad) se jedná např. o produkci plynů na skládkách.

83 Primárně *člověk–muž* ve vedoucí pozici: panovník, prezident, premiér, etc. Nicméně upozorňuje, že i posthumanistickém pohledu je důležité myslet na to, že i běžný člověk bez vysoké postavení má působnost např. ve válce na Blízkém východě. Akorát je tato působnost méně viditelná a k jejímu uvědomění vede delší cesta – např. rozklíčováním finančních toků do válečných konfliktů zapojených firem.

84 Weizman, Forensic (pozn. 5).

85 Weizman, Forensic (pozn. 5), s. 78.

75 Nefungující ve výše zmiňovaných dualitách: člověk vs. příroda, příroda vs. kultura, my vs. ti druzí.

76 Bennett (pozn. 4).

77 Pojem převzatý z anglického jazyka (*more-than-human*) – teoretický koncept, který uznává, že lidský život (a společnost) je v hlubokém spojení s neživými entitami (zvířata, rostliny, neživé věci, technologie, přírodní systémy, etc.).

78 Bennett (pozn. 4), s. 4–19.

79 Gilles Deleuze – Félix Guattari, *A thousand plateaus : capitalism and schizophrenia*, Minneapolis 1987.

80 S prostředím pracuje Bennett skrze pojem Shii. Více viz Bennett (pozn. 4), s. 34–35.

směrem k veřejnosti. Architektura ve třech zmíněných fázích figuruje jako hlavní aktérstvo – jedná se o *objekt*, který je vyšetřován (budova, detail, město, krajina), představuje *metodu výzkumu* a slouží jako *forma prezentace*. Současnost je tak podrobena vyšetřování skrze prostorové uspořádání, kde pole zájmu představuje *materialita* – hmoty i prostředí. Politickým výsledkem praxe forenzní architektury je účast na nespočtu mezinárodních procesů, jejichž předmětem jsou lidská práva a ochrana životního prostředí. Násilným aktérem je v drtivém případě stát.

Úvodním příběhem Weizmanovy knihy je příběh soudního procesu s Davidem Irvingem, britským amatérským historikem, a především popíračem holokaustu. Předmětem procesu bylo Irvingovo zpochybnění plynových komor v koncentračním táboře v Osvětimi. Důkazovým materiálem se v průběhu procesu staly ruiny střech, v nichž byly nalezeny otvory po trubkách, skrze které proudily toxické plyny, a které potvrdily, že komory sloužily k hromadným popravám židovských vězňů. Co na příběhu zdůrazňuje Weizman, je moment, ve kterém chtěl Irving povznést hmotu nad paměť a obhajovat tak historii bez živého svědectví – ukazuje se zde trvalé napětí mezi svědectvím (jazykem) a důkazem (materiálem).⁸⁶ Navazující příběh je ve svém měřítku i výkonu diametrálně odlišný. Autor píše o vývoji a zdokonalování satelitního snímkování, konkrétně rozlišení jednoho pixelu. Jelikož technologie už dosáhly v tomto ohledu vysoké přesnosti, často mohou satelitní snímky pomoci při odhalování porušování lidských práv. Neděje se tak tomu ve všech případech – některá místa na mapách jsou zcela vymazána či prezentována v tak nízkém rozlišení,⁸⁷ že jejich čitelnost svědectví neumožňuje. V jiných případech je satelitní snímkování mocensky zneužito – veřejnosti je poskytnuto snímkování, které (z důvodu domnělé ochrany) nerozlišuje lidské tělo. Vojenským technikám je však dopřáno rozlišení mnohem vyšší, lidské tělo detekující, které umožňuje cílenou lokalizaci a zabití.⁸⁸ K zneužití moci nad obrazy Weizman píše: „*Armády si udržují technologickou a optickou převahu tím, že zveřejňují pouze ty obrázky a záběry, které slouží jejich cílům, a k ostatním odepírají přístup s odvoláním na různé důvody spojené s ,národní bezpečností‘.*“⁸⁹

I přes snadné zneužití moci ve prospěch státu či soukromé společnosti označuje Weizman forenzní architekturu jako subversivní praxi. Pohled, kterým je na prvky nazíráno je ve svém základu forenzní, ale vyšetřovány jsou většinou orgány, které si tuto praxi monopolizovaly (za příklad je dána policie či armáda). Přístup je tudíž možno označit i jako kontraforenzní – obrací státní prostředky proti násilí, které sám páchá.⁹⁰

II.

Teoretickou premisou forenzní architektury je skutečnost, že architektonická hmota (rozmanitého měřítka např. stůl, budova, vesnice) není statický celek. Naopak, jedná se o neustále se dynamicky proměňující prvky – utvářeny jakýmkoliv materiálem (beton, dřevo, sklo, ocel, plast) reagují na podmínky prostředí a interagují s dalším aktérstvem. Jakoukoliv proměnu lze pak zaregistrovat jako informaci. Každý materiál může být senzorem nespočtu událostí a interakcí. Weizman ve své práci poukazuje primárně na budovy jako výjimečné senzory sociálních a politických událostí. Mezi důvody řadí jejich fyzické ukotvení v prostoru, blízkost lidem, a kontakt s vnějším (nekontrolovaným) i vnitřním (kontrolovatelným) prostředím. Zároveň se s budovami váže specifické aktérstvo (politické, společenské, strategické), které stálo u rozhodnutí jejich vzniku.

Budovy jsou aktivními senzory, které v síti události získávají dotčený i pozorovatelský pohled. Nahrávají do sebe události, které s v nich odehrávají, i události, v kterých figurují. Aby mohla budova jako senzor poskytnout informace, je třeba další senzorů (chemických, fyzikálních, fotografických), které následně expertní obec interpretuje.⁹¹

86 Ibidem, s. 13–22.

87 Ilustrativní seznam dostupný na: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_satellite_map_images_with_missing_or_unclear_data, vyhledáno: 5. 1. 2025.

88 Weizman dává za příklad výjimku, kterou získala Izrael ve snímkování USA, jež poskytují data např. platformě Google Earth. Více o problematice dostupné na: https://al-shabaka.org/commentaries/satellite-imagery-and-the-palestine-israel-exception/?generate_pdf=view, vyhledáno: 5. 1. 2025.

89 Weizman, Forensic (pozn. 5), s. 30.

90 Ibidem, s. 9.

91 Ibidem, s. 52–54.

Při zachycení události se z hmoty stává médium,⁹² které by správně analytický tým neměl antropomorfizovat. Cílem je popsat, jakým vlastním způsobem budovy *cítí* dění uvnitř sebe i okolo nich (např. pohyb lidí) – jakou podobu má v případě budovy její prožívání vnitřního a okolního dění.⁹³

Znalost hmoty a emoční spojení s prostorem umožňuje další formu důkazní metody. Architektura je použita jako mnemotechnická pomůcka při skládání události před, během i po působení násilí. Do fyzického či virtuálního modelu mohou různé svědecké výpovědi zasazovat živou i neživou hmotu a odehrávat zde své vzpomínky. O tomto fenoménu píše blíže Weizman společně s badatelem na poli lidskoprávní ochrany Thomasem Keenanem v knize *Mengeleho lebka: Zrod forenzní estetiky* z roku 2012.⁹⁴ V knize popisují práci britské historičky Frances Yates o umění paměti (*ars memoriae*) skrze příběh vynálezce mnemotechnické pomůcky paměťového paláce Simonida. Básník Simonides dokázal díky rekonstrukci zasedacího pořádku hostiny identifikovat mrtvá těla, poté, co došlo ke kolizi budovy. Metoda paměťového paláce je založena na ukotvení informací v imaginárním prostoru (jednotlivé informace v jednotlivých místnostech), do kterého se může paměť svévolně vracet a informace znovu získávat.⁹⁵ Weizman pro forenzní postup využívá nového pojmu *architektonického obrazového komplexu*. Tato metoda umožňuje fóru (veřejnosti) zkoumat scénu pomocí obrazového materiálu, jenž je poskládán tak, aby odkrýval či zvýrazňoval soubory vztahů v čase i prostoru. Skládání obrazů pracuje s materialitou, medialitou i výpovědní složkou, vyobrazuje současně před i po.

Poslední, avšak neméně důležitou vrstvou forenzní praxe, kterou práce zmiňuje, je její přimknutí k praxi estetické. Weizman v souvislosti cituje v knize Latourovu definici estetiky: „*Pro Bruna Latoura je estetika schopností vnímat a být znepokojen, činí nás citlivými, což je schopnost, která předchází jakémukoli rozlišování mezi nástroji vědy, umění a politiky.*“⁹⁶ Autor s přimknutím k estetice spojuje především způsoby, jakým je realita vnímána a následně fóru sdělována. Během vyšetřování se mění způsob plynutí času a zvyšuje se citlivost ke kterékoli hmotě, jež by mohla nést důkazní břemeno. V *Mengeleho lebce* představuje estetika pro Weizmana s Keenanem „*jakýkoliv proces zápisu materiálního povrchu. Vše je senzorem. Vše registruje.*“⁹⁷

V *Mengeleho lebce* je senzorem kost, konkrétně lebka nacistického lékaře Josefa Mengeleho. Její identifikace světovými špičkami v oboru forenzní analýzy se stala mezinárodně sledovanou událostí, jejímž hlavním cílem bylo přesvědčit fórum o totožnosti lebky. Vědecká obec by se paradoxně spokojila s méně daty a fakty, než kolik jich bylo třeba vyprodukovat pro veřejnost. Ústřední roli v tomto úkolu měla především smysluplná a věrohodná prezentace forenzního zjištění. Expertíza a srozumitelnost sdělení vytváří tzv. pravděpodobnost faktu. Opět je zde citován Latour (jakožto expertní hlas aktérské sítě): „*Fakta, na rozdíl od starých přísloví, očividně ‘nemluví sama za sebe’: tvrdit, že tak činí, by znamenalo přehlížet roli vědců, jejich spory, laboratoře, nástroje, odborné články a jejich nerozhodnutý projev, který je občas přerušen deiktickými gesty.*“⁹⁸ Mengeleho lebka nemluvila lidským jazykem, nicméně zaznamenala řadu událostí Mengeleho života. Její hmotná podoba tak umožnila spojení biologického předmětu s historií mrtvého muže.

O *citlivosti* můžeme mluvit i při interpretaci dopadu popsané praxe. Řečeno souhrnně, forenzní architektura zkoumá a zaznamenává historické a kulturní změny mezi architekturou, médií a násilím. Weizman na charakteru své práce vyzdvihuje skutečnost, že přestože je náplň obhajoby a procesu naplněná násilným a brutálním obsahem,

92 Zde se nacházíme blízko myšlenkách a příkladům Jane Bennett. Weizman jako médium popisuje zeď, která do sebe nahrála sousední výbuch. Bennett pracuje se střelným prachem, který byl zachycen na dlani, která buď mohla vystřelit či se nacházela v maximální vzdálenosti tři metry od výstřelu.

93 Weizman, Forensic (pozn. 5), s. 36–47.

94 Keenan – Weizman (pozn. 6)

95 Ibidem, s. 99–101.

96 Weizman, Forensic (pozn. 5).

97 Keenan – Weizman (pozn. 6), s. 107.

98 Ibidem, s. 32.

jejich ohleduplnost a citlivé vnímání okolí (lidského i nelidského) se stále prohlubuje. S premisou, že odhalováním represivních struktur a strategií docílíme ve společnosti zvýšené citlivosti vůči *zoe*, pracuje i předkládaný umělecký výzkum.

III.

Pomocnou studií pro praktickou část uměleckého výzkumu je výzkumný projekt Forensic Architecture: *Mučení ve věznici Saydnay*, jenž trvá od roku 2011 do současnosti. Vyšetřovaným objektem je věznice (detenční zařízení provozované syrskou vládou v těsné blízkosti hlavního města Damašek). Jelikož neexistují žádné záznamy o uvězněných osobách a přístup humanitárních organizací do objektu není povolen, je počet vězněných spekulací, která se nyní pohybuje v řádu desítek tisíc osob.

Bez fotografií či plánů bylo zobrazení věznice nereálné. Avšak ve chvíli, kdy se objevili přeživší, bylo možné podobu věznice rekonstruovat na základě jejich vzpomínek. V roce 2016 odcestovaly výzkumné týmy Forensic Architecture (FA) a Amnesty International do Istanbulu, kde pobývala část bývalých vězněných. S těmi byly následně vedeny rozhovory a současně s vyprávěním modelovalo členstvo týmu FA virtuální budovu. Věznění vyprávěli, že se do komplexu dostávali již se zavázanýma očima a jejich vzpomínky na prostor jsou tak velmi fragmentární. Část podkladu tak dokonce nevycházela z vizuální paměti, ale z akustických či čichových prožitků. Věznění vzpomínali na své cely, schodiště, těžká kovová vrata či zamřížovaná okna a přechody mezi místnostmi a prostory identifikovali především na základě změny prostředí (teplota, vlhkost, světelnost etc). Konečný „paměťový“ model byl vybaven do posledního předmětu, na který si přeživší vzpomněli. Tým o procesu paměťového modelování referoval v intencích paměťových paláců – čím detailnější model byl, tím více se prohlubovala paměť a schopnost rozvzpomenout si. Ke zkušenosti píše Weizman: „*Paměť, stejně jako hmota, je tvárná, neustále se mění a je ovlivňována násilím.*“⁹⁹ Interaktivní a stále se vyvíjející model se stal archivem svědectví, které dokládá a částečně zobrazuje existenci architektury jako nástroje prostorového mučení. Extrémní a brutální forma budovy je silným argumentem pro výzkumné týmy, které se snaží o zajištění přístupu do objektu pro nezávislé monitorovací skupiny a humanitární organizace. Pro umělecký výzkum je klíčový moment zpovědi – v případě práce bude svědectví podávat architektonická hmota.

METODOLOGICKÁ JINAKOST PRO ARCHITEKTURU

Inspirací pro metodologické uchopení uměleckého výzkumu na poli architektury pro tuto práci byla též publikace *Reasearch Otherwise* autorského kolektivu pod vedením editora Nitin Bathla v roce 2024.¹⁰⁰ Za jejím vydání stojí katedra teorie a historie architektury (gta) při ETH Zürich. V knize jsou popsány tři rozdílné metodologické praxe (transdisciplinární, senzorká, restitutivní), které nakládají s architekturou převážně jako s nástrojem, nikoliv jako s výstupem.

Pro předkládanou práci je formativní kapitola restitutivních metod, které si dle výzkumného týmu kladou za cíl zkoumat a kriticky nahlížet vztahy moci (potažmo hegemonie) ve světě. Výzkumné pole přesahuje rámec lidského bytí a navrácí předmět výzkumu komunitám, které byly marginalizovány a podřízeny moci. Ve vybraných projektech v knize nejsou sice skloňovány příběhy, ve kterých by komunitou či sítí byla neživá hmota, ale rámec tuto možnost nijak nevylučuje. Mezi dílčí metody restitutivní praxe jsou řazeny radikální kartografie, forenzní přístupy a mezidruhová a více-než-lidská etnografie.¹⁰¹

Radikální kartografie je kritická a propojuje zkoumání geografické s poznáním o mocenském uspořádání. Jejím předmětem je nejčastěji analýza ortografických snímků a zobrazení biopolitické kontroly v mapách. Za příklad kritické a radikální kartografie je dáno působení umělecko-politického kolektivu *Situationists International*, který fungoval v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století.¹⁰² Forenzní metoda je spojena s prací Eyala

99 Weizman, Forensic (pozn. 5), s. 87.

100 Nitin Bathla (ed.), *Research Otherwise: Pluriversal Methodologies for Landscape and Urban Studies*, Zürich 2024.

101 Bathla (pozn. 100), s. 30–34.

102 Archiv k dohledání na: <https://situationist.org/>, vyhledáno: 5. 1. 2025.

Weizmana – tedy praxe propojující architekturu, estetiku, právo a důkazní břemeno. Cílovým recipientem je fórum. Mezidruhová a více-než-lidská etnografie sdílí své základní teze s postantropocentrismem. Je součástí tzv. druhového obratu a své zkoumání rozšiřuje o zahrnutí zvířat, rostlin a dalších organismů (včetně neživé přírody). Mezidruhová etnografie se soustředí na to, jak je bytí živých organismů formováno politickými, kulturními a ekonomickými sítěmi. Více-než-lidská etnografie zahrnuje i materiální svět a zaobírá se průřezovým propojením – mnohovrstevnatou sítí aktérstva živé i neživé hmoty. Emblematickým projektem je počín výzkumnice Anny Tsing a kolektivu, kteří stojí za platformou *Feral Atlas* (*Atlas zdivočelého světa*). Náplní projektu jsou rozličné výzkumy pracující s kreativní a imaginativní rovinou, jak zviditelnit více-než-lidský svět a hledat v něm radikální naději.¹⁰³

Rámec je rozšířen o poznání posthumanismu, nového materialismu a dosud nezmíněné teorie *příběhotvorné hmoty*, kterou ve *Slovníku posthumanismu* popisuje profesorka environmentálních studií Serpil Oppermann.¹⁰⁴ Ta představuje konceptuální nástroj materiální kritiky. Příběhotvorná hmota navazuje na učení nového materialismu (tedy fakt, že hmota je živá, aktivní a tvůrčí) a rozšiřuje jej o vrstvu narativní agenci hmoty (neverbální způsob vyprávění vlastní materiální formaci). Americký ekolog a filosof David Abram mluví o hmotě jako o výmluvné matérii, která ztělesňuje příběhy v mnoha podobách. Příběhy hmoty mohou vyprávět o odolnosti, schopnosti zadržet vodu, evoluci, násilí i zániku. Oppermann dává za příklad fosilie, které vypráví příběh vyhynulých druhů či letokruhy opisující období sucha a dešťů. Příběhotvorná vrstva hmoty však není obhajobou její smysluplné existence. Ba naopak představuje novou vrstvu postantropocentrického soužití na planetě, které je artikulováno a zastoupeno v živé i neživé hmotě i bytí. Lidská realita umožňuje interakci s hmotou existenci narativní agence, jejím praktikováním tak získáváme širší povědomí o celkovém stavu světa a společnosti. V konečném důsledku nás zjištění příběhotvorné hmoty podněcují k vyšší pozornosti vůči nerovnostem a útlaku a nová citlivost nás vybízí k představám alternativní lidské i více-než-lidské společnosti.

ZÁVĚREM

Představené teorie (posthumanismus, nový materialismus, forenzní analýza) obhajují hmotu živou – mající působnost. Staví se proti zažité domněnce,¹⁰⁵ ve které je hmota pouhým „plastickým“ tvarem, který je plně podřízen člověku, jenž udává její složení, formu či účel. Teorie nového materialismu předkládá metodu, v rámci níž je pohled směřován právě na hmotu jako takovou, nikoliv na lidské aktérstvo. Přístup posthumanismu i nového materialismu implikuje proměnu společnosti, jenž nestaví na principech dichotomií, zisku a útlaku (lidí i přírody). V nových konstelacích je potlačena sociální nerovnost produkovaná dopady globálního kapitalismu, na živou hmotu totiž není nahlíženo jako na komodifikovatelný prvek. Příroda se stane trvalou a inherentní součástí lidského bytí. Metody forenzní analýzy a radikální kartografie využívají poznatky z architektonické praxe, které se následně aplikují na mocenské sítě. Pozornost je věnována též síle paměti – paměť hmoty vzniká prostřednictvím lidí¹⁰⁶ a podává vlastní svědectví. Cituji slova Oppermann: „*Dát hmotě možnost artikulace prostřednictvím příběhů, které vznikají ve spolupráci s člověkem, není jen způsobem, jak osvobodit hmotu od mlčení a pasivity, ale také jak osvobodit nás samotné od obrazů, diskurzů a praktik našeho vlastního karteziánského světa iluzí.*“¹⁰⁷

Proč spojovat metody posthumanismu, nového materialismu či forenzní analýzy s vězeňskou typologií? Neb se domnívám, že představa o pasivní hmotě poskytuje pouze fragmentární příběh, který překrývá vrstvu sdělení neživého aktérstva. Pracuji s premisou, že hmota věznice k nám může o místě promluvit zcela jinak než lidé, a její hlas bude cenným svědectvím vstříc vězeňskému abolicionismu. Politickým cílem je tedy podpora diskuse o živosti

103 Blíže viz: <https://feralatlas.org/>, vyhledáno: 27. 12. 2024.

104 Braidotti –Jones –Klumbýté (pozn. 61), s. 411–414.

105 Tato myšlenka se zrodila v osvícenství, kdy se člověk stal mírou všech věcí. Plně působnosti nabývá se vzrůstem globálního kapitalismu, kde je hlavním parametrem možnost komodifikace.

106 Nutno poznamenat, že i lidé jsou ovlivňováni materiální působností, hmota zanechává stopy v našich životech.

107 Braidotti –Jones –Klumbýté (pozn. 61), s. 414.

a působnosti hmoty v architektuře – tato diskuse by mohla posléze vést ke společnosti zakládané na péči a sociální rovnosti v úzkém propojení s přírodou, a tudíž i k ekologicky udržitelné budoucnosti.¹⁰⁸ Ústřední výzkumná otázka, která doprovází výstupy praktické části, zní: *Jakým způsobem se může architektura (jejíž forma zhmotňuje trest) podílet na vězeňském abolicionismu?*

Závěrečné myšlenky jsou současně úvodem praktické části diplomové práce – kritické analýzy prvků a strategií věznice shromážděné v internetovém archivu. Cílem rozložení typologie věznice na jednotlivé prvky je prozkoumání individuálních a na sobě závislých působností. Prvek je fyzická i nefyzická hmota rozličného měřítka (např. mříže, normy, pozemek věznice). Zkoumání se tak vztahuje k materialitě věci, výskytu prvku a spřízněné působnosti. Tyto roviny se dozajisté v mnoha ohledech protínají, ale mohou vykazovat i odlišné strategie – např. v otázce materiálu je důležité zkoumat, jak se liší spektrum využitých vlastností hmoty.¹⁰⁹ Jednou z cest se tak stává i popis věcí a skutečností, které považujeme za zcela zřejmé a trvalé a nebereme je tak v dalších nestereotypních vztazích v úvahu. Alternativní přístup k architektonickému uměleckému výzkumu se váže k procesu dekonstrukce typologie a má ambici mít přesah do politicko-společenského prostoru.

Jinými slovy, předmětem uměleckého výzkumu je kritická analýza vybrané hmoty a principů opakujících se v budovách věznic. Práce usiluje o to, aby prvky a strategie nebyly vnímány jako pouhá neměnná součást otevřené a sdílené architektonické knihovny, s daným a nezpochybňovaným účelem.

Táže se po jejich definicích, podobách a vztazích. Součástí pojednání je kritika toho, jak s prvky mocensky zacházíme, a k čemu dochází, když popíráme jejich živost a schopnost ovlivňovat dění.

Snaha promluvit za hmotu věznice je uchopena z různých pozic. Bezchybná analýza je v tomto případě nemožná, a jakousi překážkou je samotný fakt, že věznice (a informace na ní navázané) je veřejnosti nepřístupná. Do procesu tak jsou zapojeny: (1) rešerše a výzkumy o architektuře věznice; (2) snímky zobrazující vnitřní život věznice i její zasazení v krajině; (3) normy určují parametry architektonické formy. Zmíněné kroky mají své nedostatky – snímky jsou velmi snadno manipulovatelným médiem, předpisy pro výstavbu neodpovídají vždy realitě a nespočet sítí ovlivňujících život věznice není na ortografickém snímku k zachycení. Tato pozice je v práci přiznávána a příspěvky čelící tomuto úskalí na ni upozorňují v textu.

¹⁰⁸ Důsledek ekologicky udržitelnější společnosti je premisou Jane Bennett: „*Představa inherentně neživé hmoty může být jednou z překážek vzniku ekologičtějších a materiálně udržitelnějších způsobů výroby a spotřeby.*“ In: Bennett (pozn. 4), s. xiv.

¹⁰⁹ Blíže viz Tom Ingold, *Materials Against Materiality*, Cambridge 2007. – David Pye: vlastnosti materiálu jsou vrozeny a při použití buď podpořeny nebo potlačeny (v sochařství či architektuře se pak setkáváme se souslovím „být věrný materiálu“). Materiály mají vrozených vlastností mnoho a jsou proměnné např. dle jejich skupenství (tekutý a nehmotný kov).

BIBLIOGRAFIE

ODBORNÁ LITERATURA

Nitin Bathla (ed.), *Research Otherwise: Pluriversal Methodologies for Landscape and Urban Studies*, Zürich 2024.

Jane Bennett, *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*, Durham 2010.

Rosi Braidotti, Four Theses on Posthuman Feminism, In: *Richard Grusin, Antrophocene feminism*, Minneapolis 2017, s. 21–48.

Rosi Braidotti, *The Posthuman*, Cambridge 2013.

Rosi Braidotti – Emily Jones – Goda Klumbytě, *More Posthuman Glossary*, Londýn 2023.

Rosi Braidotti – Maria Hlavajova (ed.), *Posthuman Glossary*, Londýn 2018.

Angela Y. Davis, *Freedom Is A Constant Struggle*, Londýn 2022.

Angela Y. Davis, *Jsou věznice překonané?*, Praha 2021.

Angela Y. Davis, *The Angela Y. Davis Reader*, Cambridge 1998.

Gilles Deleuze – Félix Guattari, *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia*, Minneapolis 1987.

Christian Demonchy, L’architecture des prisons modèles françaises In: Philippe Artières – Pierre Lascoumes, *Gouverner, enfermer: La prison, un modèle indépassable*, Paříž 2004, s. 269–293.

Keller Easterling, *Extrastatecraft: The Power of Infrastructure Space*, New York 2014

John Fiske, *Reading the Popular*, Londýn 2007.

Michel Foucault, *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*, Praha 2000.

Michel Foucault – Prisons Information Group, *Intolerable: Writings from Michel Foucault and the Prisons Information Group (1970–1980)*, Minnesota 2021.

Michel Foucault, *Věci a slova*, Brno 2007.

Ruth W. Gilmore, *Abolition Geography*, New York 2022.

Ruth W. Gilmore, *Golden Gulag: Prisons, Surplus, Crisis, and Opposition in Globalizing California*, Berkeley 2007.

Erving Goffman, *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, New York 1961.

Steve Goodman, *Sonic Warfare: Sound, Affect, and the Ecology of Fear*, Cambridge 2010.

Tom Ingold, *Materials Against Materiality*, Cambridge 2007.

Yvonne Jewkes – Ben Crewe – Jamie Bennett (ed.), *Handbook on Prisons*, Londýn 2016.

Thomase Keenan – Eyal Weizman, *Mengeleho lebka: Zrod forenzní estetiky*, Praha 2022.

Isabelle Kirkham-Lewitt (ed.), *Paths to Prison: On the Architectures of Carcerality*, New York 2020.

Victoria Knight – Jennifer Turner, (ed.), *The Prison Cell: Embodied and Everyday Spaces of Incarceration*, Londýn 2020.

Léopold Lambert, *The Corporeal Politics of the Cloth, the Wall and the Street*, Paříž 2020.

Léopold Lambert, *Weaponized Architecture: The Impossibility of Innocence*, Paříž 2017.

Bree Carlton Mason – Emma Russell (ed.), *Resisting Carceral Violence: Women’s Imprisonment and the Politics of Abolition*, Londýn 2019.

Dominique Moran, *Carceral Geography: Spaces and Practices of Incarceration*, Londýn 2018.

Louise Purbrick, *H Blocks: An Architecture of the Conflict in and about Northern Ireland*, Londýn 2023.

Nikil Saval – Sarah Whiting, *A Rage in Harlem: June Jordan and Architecture*, Cambridge 2023.

Gottfried Semper, *Style in the Technical and Tectonic Arts; or, Practical Aesthetics*, 1861–1863, Los Angeles 2004.

Susan Schuppli, *Material Witness: Media, Forensics, Evidence*, Cambridge 2020.

Joe Sim, *Punishment and Prisons: Power and the Carceral State*, New York 2009.

Tereza Stöckelová – Bruno Latour, *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem: Výbor z textů 1998-2013*, Praha 2016.

Emily Thompson, *The Soundscape of Modernity: Architectural Acoustics and the Culture of Listening in America, 1900–1933*, Cambridge 2002.

Jackie Wang, *Carceral Capitalism*, Cambridge 2018.

Eyal Weizman, Archaeology, Architecture and the Politics of Verticality in: Ian Parker, *For Palestine: Essays from the Tom Hurndall Memorial Lecture Group*, Cambridge 2023, č. 123-142.

Eyal Weizman, *Forensic Architecture: Violence at the Threshold of Detectability*, New York 2017.

Howard Zehr, *Changing Lenses – A New Focus for Crime and Justice*, Harrisonburg 1990.

Slavoj Žižek, *The Sublime Object of Ideology*, New York 1989, s. 36–37.

PERIODIKA

Liat Ben-Moshe, Why Prisons Are Not ‘The New Asylums’, *Punishment & Society* XIX, 2017, č. 3, s. 272–289.

Elsa Besson, L’architecture carcérale française à l’aune de la cellule. Origines, mythes et constances de la prison individuelle, *Champ Pénal/Penal Field* XIX, 2022. Dostupné na: <https://journals.openedition.org/champpenal/11652>, vyhledáno: 14. 5. 2025.

James Boland – Helen Farley, Beyond Standards: Reimagining Acoustic Design in Prisons, *Proceedings of Meetings on Acoustics* LII, 2023, č. 1, s. 1–10.

Lauren Brinkley-Rubinstein, et al, Association of Restrictive Housing During Incarceration With Mortality After Release, *JAMA Network Open* II, 2019, č. 10.

Michelle Brown – Judah Schept, New Abolition, Criminology and a Critical Carceral Studies, *Punishment & Society* XIX, 2017, č. 4, s. 440–462.

Bree Carlton – Emma K. Russell, Counter-Carceral Acoustemologies: Sound, Permeability and Feminist Protest at the Prison Boundary, *Theoretical Criminology* XXIV, 2020, č. 2, s. 296–313.

Murat Cetin – Konca Saher, The Sounds of Crime and Punishment; A Review of Different Prison Types in Regard to Their Binary Soundscapes, *IOSR Journal of Humanities and Social Science* XXI, 2016, č. 11, s. 57–69.

Nina Cope, It’s No Time or High Time’: Young Offenders’ Experiences of Time and Drug Use in

Prison, *The Howard Journal of Crime and Justice* XLII, 2003, no. 2, pp. 158–175.

Angela Y. Davis and Dylan Rodriguez, The Challenge of Prison Abolition: A Conversation, *Social Justice* XXVII, 2000, č. 3, s. 212–218.

Mike Davis, Hell Factories in the Field, *The Nation*, 1995, s. 229–234.

John M. Eason, et al., Punishment Is Purple: The Political Economy of Prison Building, *Punishment & Society* XXVI, 2024, č. 5, s. 967–983.

Nick Gill, et al, Carceral Circuitry: New Directions in Carceral Geography, *Progress in Human Geography* XLII, 2018, č. 2, s. 183–204.

Omar Hahad, et al. Environmental Noise-Induced Effects on Stress Hormones, Oxidative Stress, and Vascular Dysfunction: Key Factors in the Relationship between Cerebrocardiovascular and Psychological Disorders, *Oxidative Medicine and Cellular Longevity*, 2019, č. 1, s. 1–13.

Philip Hancock – Yvonne Jewkes, Architectures of Incarceration: The Spatial Pains of Imprisonment, *Punishment & Society* XIII, 2011, č. 5, s. 611–629.

Katie Hemsworth, Feeling the Range: Emotional Geographies of Sound in Prisons, Emotion, *Space and Society* XX, 2016, s. 90–97.

Joël Charbit – Gwenola Ricordeau, La prison, un espace de résistances et de mobilisations, *Champ Pénal/Penal Field* XX, 2020, no. 1, dostupné na: <https://journals.openedition.org/champpenal/12041#tocto1n4>, vyhledáno: 5. 5. 2025.

Valérie Icard, « Ce n'est pas une prison, ici! », *Champ Penal/Penal Field* XIX, 2020. Dostupné na: <https://journals.openedition.org/champpenal/11699>, vyhledáno: 31. 3. 2025.

Victoria Inzana, et al., Cameras Help, but Hurt“: The Role and Use of Prison Cameras for Accountability, *Journal of Contemporary Criminal Justice* XL, 2024, č. 4, s. 619–639.

Anne Kaun – Fredrik Stiernstedt, Doing Time, the Smart Way? Temporalities of the Smart Prison, *New Media & Society* XXII, 2020, č. 9, s. 1580–1599.

Dawn Moore – Sarah Turnbull, Understanding Carceral Mobilities in and through Lived Experiences of Incarceration, *Punishment & Society* XXVI, 2024, č. 5, s. 948–966.

Dominique Moran (et al.), Linking the Carceral and the Punitive State: A Review of Research on Prison Architecture, Design, Technology and the Lived Experience of Carceral Space, *Annales de Géographie* II, 2015, č. 702–703, s. 163–184.

Piero Moraro, Philosophers on Prison Abolitionism: Theory versus Practice, *Punishment & Society* XXVII, 2025, č. 2, s. 1–18.

Kateřina Nedbálková, Does prison have a gender? Masculinity and femininity in prison subcultures, *Czech Sociological Review* XXXIX, 2003, č. 4, s. 469–486. – Autorka popisuje vstup do totální instituce Ervinga Goffmana.

Sabrina Puddu, The ‘Prison House’ and Normalization: Between the Reassertion of Privacy and the Risk of Collectiveness, *Architecture and Culture* X, 2022, č. 3, s. 1–31.

Mariela Ristani, Sound Prisoners: The Case of the Saydnaya Prison in Syria, *Violence I*, 2020, č. 2, s. 273–284.

Teela Sanders, et al, Trans Architecture and the Prison as Archive: ‘Don’t Be a Queen and You

Won’t Be Arrested, *Punishment & Society* XXV, 2023, č. 3, s. 742–765.

David Scheer, La prison de murs troués... Essai d’analyse d’une micro-architecture carcérale de l’embrasure, *Champ pénal/Penal field* XI, 2014.

Judah Schept, (Un)seeing like a Prison: Counter-Visual Ethnography of the Carceral State, *Theoretical Criminology* XVIII, 2014, č. 2, s. 198–223.

Sheryl-Ann Simpson (et al), Planning beyond Mass Incarceration, *Journal of Planning Education and Research* XL, 2020, č. 2, s. 130–138.

Luisa T. Schneider, Let Me Take a Vacation in Prison Before the Streets Kill Me! Rough Sleepers’ Longing for Prison and the Reversal of Less Eligibility in Neoliberal Carceral Continuums, *Punishment & Society* XXV, 2021, č. 1, s. 60–79.

John K. Simon, Michel Foucault On Attica: An Interview, *Social Justice* XVIII, 1991, č. 3., s. 27. In: Davis, The AngelaY. Davis Reader.

Manon Veaudor, Catégorisations et pratiques d’affectation en maison d’arrêt, *Champ pénal/Penal Field* XIX, 2020. Dostupné na: <http://journals.openedition.org/champpenal/11746>, vyhledáno: 8. 5. 2025.

Walter M. Wallack, The Administration of Justice in a Large Jail, *Journal of Criminal Law and Criminology* XXXVI, 1945, č. 5, s. 337–342.

ČASOPISY

Meryem-Bahia Arfaoui, Turn the Walls Back to Dust, *The Funambulist*, 2024, č. 52.

Orisanmi Burton, Prisons Are War: The Long Attica Revolt and Abolition Internationalism, *The Funambulist*, 2024, č. 52. Dostupné na: <https://thefunambulist.net/magazine/prison-uprisings/prisons-are-war-the-long-attica-revolt-and-abolition-internationalism>, vyhledáno: 5. 5. 2025.

Paul Butler, Poor People Lose, *Inquest*, 2023. Dostupné na: <https://inquest.org/poor-people-lose/>, vyhledáno: 26. 4. 2025.

Erin Collins, Pinkwashing Prisons, *Inquest*, 2025. Dostupné na: <https://inquest.org/pinkwashing-prisons/>, vyhledáno: 18. 4. 2025.

Schuyler Daum, Maxed Out, *Inquest*, 2021. Dostupné na: <https://inquest.org/maxed-out/>, vyhledáno: 29. 3. 2025.

Adam Gopnik, Should We Abolish Prisons, *New Yorker*, 2024. Dostupné na: <https://www.newyorker.com/magazine/2024/07/29/abolition-labor-the-fight-to-end-prison-slavery-book-review-until-we-reckon-violence-mass-incarceration-and-a-road-to-repair>, vyhledáno: 2. 1. 2025.

Ben Grunwald, Data-Driven Decarceration, *Inquest*, 2023. Dostupné na: <https://inquest.org/data-driven-decarceration/>, vyhledáno: 12. 4. 2025.

Ashifa Kassam, Calls Grow in Serbia for Investigation into Claims ‘Sound Cannon’ Targeted Protesters, *The Guardian*, 2025. Dostupné na: www.theguardian.com/world/2025/mar/21/calls-serbia-investigation-claims-sound-cannon-targeted-protesters, vyhledáno: 15. 4. 2025.

Léopold Lambert. Carceral Environments, *The Funambulist*, 2016, č. 4. Dostupné na: <https://thefunambulist.net/magazine/04-carceral-environments>, vyhledáno: 9. 1. 2025.

Léopold Lambert, Foucault and Architecture: The Encounter That Never Was, *The Funambulist*, 2012. Dostupné na: <https://thefunambulist.net/editorials/foucault-foucault-and-architecture-the-encounter-that-never-was>, vyhledáno 6. 3. 2025.

Léopold Lambert, The Mighty Power of the Spoon, *The Funambulist*, č. 52, 2024.

Léopold Lambert – Roanne Moodley, On the Physical Violence of Architecture, *e-flux*, 2020. Dostupné na: <https://www.e-flux.com/architecture/confinement/359904/on-the-physical-violence-of-architecture/>, vyhledáno: 13. 4. 2025.

Lyle C. May, A Narrative of Control, *Inquest*, 2024. Dostupné na: <https://inquest.org/a-narrative-of-control/>, vyhledáno: 28. 4. 2025.

Dana McKinney White – Lisa Haber-Thomson, Building Carcerality, *Inquest*, 2024. Dostupné na: <https://inquest.org/building-carcerality/>, vyhledáno: 13. 3. 2025.

Anna Minton, CCTV Increases People’s Sense of Anxiety, *The Guardian*, 2012. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/society/2012/oct/30/cctv-increases-peoples-sense-anxiety>, vyhledáno: 20. 4. 2025.

Clément Petitjean, Prisons and Class Warfare: Interview with Ruth Wilson Gilmore, *Historical Materialism*, 2018. Dostupné na: <https://www.historicalmaterialism.org/prisons-and-class-warfare/>, vyhledáno: 29. 4. 2025.

Sabrina Puddu, Conservation Camps: Carceral Labor in California, *The Funambulist*, 2016, č. 4.

Dostupné na: <https://thefunambulist.net/magazine/04-carceral-environments/conservation-camps-carceral-labor-california-sabrina-puddu>, vyhledáno: 15. 3. 2025.

Laco Toušek, V Plzni hledají konečné řešení otázky bezdomovectví, *Deník Referendum*, 2014. Dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/19293-v>, vyhledáno: 17. 4. 2025.

Matt Yan, Manhattan Apartment Condo Co-op Prices, *The New York Times*, 2025. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2025/02/27/realestate/manhattan-apartment-condo-co-op-prices.html>, vyhledáno: 9. 4. 2025.

Stephen Wilson, Unsettled People, *Inquest*, 2024. Dostupné na: <https://inquest.org/unsettled-people/>, vyhledáno: 15. 5. 2025.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Celeste Barry – Nazgol Ghandnoosh, One in Five: Disparities in Crime and Policing, dostupné na: <https://www.sentencingproject.org/reports/one-in-five-disparities-in-crime-and-policing/>, vyhledáno: 23. 4. 2025.

In Pictures: Israel’s Illegal Separation Wall Still Divides, Al Jazeera, 2020. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/gallery/2020/7/8/in-pictures-israels-illegal-separation-wall-still-divides>, vyhledáno: 15. 4. 2025.

Donna Haraway, *Cybor Manifesto*. Dostupné na: https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/current-students/undergraduate/modules/fictionnownarrativemediaandtheoryinthe21stcentury/manifestly_haraway_----_a_cyborg_manifesto_science_technology_and_socialist-feminism_in_the_...pdf, vyhledáno: 5. 1. 2025.

Lucie Frnchová, *Speciální Skutkové Podstaty pro Recidivisty: Nepromyšlené a Škodlivé*, dostupné na: <https://www.prf.cuni.cz/aktuality/studie-legal-data-hub-specialni-skutkove-podstaty-pro-recidivisty-nepromyslene-a-skodlive>, vyhledáno: 1. 4. 2025.

Carole Gayet-Viaud – Valérie Icard, *Architecture Carcérale et Sens de la Peine: Formes et Usages Contemporains de la Prison*, dostupné z: <https://metropolitiques.eu/Architecture-carcerale-et-sens-de-la-peine-formes-et-usages-contemporains-de-la.html>, vyhledáno: 28. 4. 2025.

Jana Hulmáková, *Criminal and Sanction Policy in the Czech Republic in 2023. Institute of Criminology and Social Prevention*, dostupné na: https://www.iksp.cz/storage/169/Trestni-a-sankcni-politika-v-CR-v-roce-2023_IKSP_Hulmakova.pdf, vyhledáno: 2. 5. 2025.

International Congress of Modern Architecture (CIAM), *Charter of Athens (1933)*, dostupné na: <https://portal.uur.cz/pdf/charty-deklarace/charter-of-athens-1933.pdf>, vyhledáno: 11. 4. 2025.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci představil nejnovější výzkumné poznatky o reintegraci osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, tisková zpráva, dostupné na: <https://msp.gov.cz/en/web/msp/tiskove-zpravy/-/clanek/institut-pro-kriminologii-a-soci%C3%A1ln%C3%AD-prevenci-p%C5%99edstavil-nejnov%C4%9Bj%C5%A1%C3%AD-v%C3%BDzkumn%C3%A9-poznatky-o-reintegraci-osob-propu%C5%A1t%C4%9Bn%C3%BDch-z-v%C3%BDkonu-trestu-odn%C4%9Bt%C3%AD-svobody>, vyhledáno: 28. 4. 2025.

Léopold Lambert, *Léopold Lambert, Interlude Archive*, dostupné na: <http://www.interlude-archi-ve.co/pages/leopoldlambert.html>, vyhledáno: 11. 3. 2025.

Léopold Lambert, *The Law Turned into Walls*, dostupné na: <https://archis.org/volume/the-law>

-turned-into-walls/, vyhledáno: 11. 5. 2025.

MASS Design Group – Vera Institute of Justice, *Reimagining Prison*, dostupné na: <https://www.vera.org/downloads/publications/Reimagining-Prison.pdf>, vyhledáno: 29. 1. 2025.

Karl Marx, *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, dostupné na: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/manuscripts/capital.htm#2>, vyhledáno: 25. 11. 2024.

Thomas Mathiesen, *The Politics of Abolition*, dostupné na: <https://archive.org/details/politicsofabolit00math/page/n11/mode/2up>, vyhledáno 27. 12. 2024.

Dana McKinney White – Lisa Haber-Thomson (organizers), *Carceral Landscapes. Harvard Graduate School of Design*, dostupné na: <https://www.gsd.harvard.edu/event/carceral-landscapes/>, vyhledáno: 12. 2. 2025.

Mark Moris (ed.), *Instead of Prisons: A Handbook for Abolitionists*. Dostupné na: https://www.prisonpolicy.org/scans/instead_of_prisons/, vyhledáno: 27. 12. 2024.

New York Correction History Society, *History of Wallkill CF – Prison Without a Wall*, dostupné na: <https://www.correctionhistory.org/html/chronicl/docs2day/wallkill.html>, vyhledáno: 12. 4. 2025.

Gottfried Semper, *The Four Elements of Architecture*. Dostupné na: <https://www.geocities.ws/mitchellmosesstudio/fourelements.pdf>, vyhledáno: 1. 4. 2025.

Rayhan Uddin, *France criticised for allowing Netanyahu's plane to use its airspace*, dostupné na: <https://www.middleeasteye.net/news/france-criticised-allowing-netanyahus-plane-use-its-airspace>, vyhledáno: 9. 4. 2025.

United Nations, *Ban says Israel's construction of West Bank wall violates international law, fuels Mid-East tensions*, dostupné na: <https://news.un.org/en/story/2014/07/472712>, vyhledáno: 15. 4. 2025.

Deanna Van Buren, *Designing for Abolition: Jaqueline Tyrwhitt Urban Design Lecture, Harvard Graduate School of Design*, dostupné na: www.gsd.harvard.edu/event/deanna-van-buren-designing-for-abolition/, vyhledáno: 24. 4. 2025

Veřejný ochránce práv, *Věznice: Zpráva ze Systematických Návštěv Veřejného Ochránce Práv 2016*. Kancelář veřejného ochránce práv, dostupné na: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf, vyhledáno: 15. 5. 2025.

DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jordan Frazier, *The Tower: Prison architecture and the verticality of carcerality* (diplomová práce), Eastern Kentucky University, 2017.

•NOTES ON PRISON